

УДК947.6

БАБРУЙСК ЯК АБЛАСНЫ ЦЭНТР У ПЕРЫЯД ПАСЛЯВАЕННАГА АДНАЎЛЕННЯ (1944 – 1950 ГГ.)

І.В. Грабянчук

Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт,
Бабруйскі філіял, igargrabianchuk@mail.ru

У 2012 г. Бабруйск адзначыў сваё 625-годдзе. На працягу ўсяго свайго гістарычнага шляху ён выконваў розныя функцыі адміністрацыйна-тэрытарыяльнага цэнтра: староства ў часы Рэчы Паспалітай, павета (1795 – 1924 гг.) у складзе Расійскай імперыі і да ўтварэння СССР, раёна і акругі ў другой палове 20-х гадоў у БССР. Створаны ў 1927 г. Бабруйскі раён існуе да сённяшняга дня. Аднак гэта не ўвесь пералік этапаў гісторыі Бабруйска як адміністрацыйна-тэрытарыяльнага цэнтра. Найбольш высокі статус у гэтай якасці ён меў з 1944 па 1954 гг., з’яўляючыся цэнтрам Бабруйскай вобласці.

Бабруйск быў вызвалены савецкімі войскамі ад нямецка-фашысцкіх акупантаў 29 чэрвеня 1944 г. (на падставе гэтай даты традыцыйна адзначаецца Дзень горада). У той жа дзень у Бабруйску быў створаны гарадскі камітэт партыі, выканаўчы камітэт гарадскога Савета дэпутатаў працоўных і іншыя гарадскія арганізацыі. Задачы, якія неабходна было вырашыць гэтым структурам, былі вельмі складанымі. Матэрыяльныя страты, нанесеныя ў час вайны гаспадарцы і насельніцтву горада, дасягалі аднаго мільярда рублёў у цэнах таго часу. З 84 107 жыхароў даваеннага Бабруйска засталася 28 352 чалавекі [1].

Бабруйская вобласць была ўтворана ў адпаведнасці з пастановай Прэзідыўма Вярхоўнага Савета БССР “Аб утварэнні Бабруйскай, Гродзенскай і Полацкай абласцей у складзе Беларускай ССР” ад 20 верасня 1944 г. Найважнейшай задачай на той час з’яўлялася аднаўленне мясцовай прамысловасці. 3 лістапада 1944 г. аблвыканкам прыняў рашэнне арганізаваць абласны трэст жыллёва-грамадзянскага будаўніцтва на базе будаўнічага ўчастка г. Бабруйска і звярнуўся з просьбай да Саўнаркама БССР адпусціць новастворанаму трэсту абаротных сродкаў на суму 300 тыс. рублёў [2, арк. 30]. Урадам БССР для аднаўлення мясцовай прамысловасці вобласці на чацвёрты квартал 1944 г. было адпушчана звыш 500 тыс. руб. Да канца лістапада 1944 г. працоўныя вобласці аднавілі да сотні прадпрыемстваў мясцовага значэння [3].

4 студзеня 1945 г. у Бабруйску адбылася нарада працаўнікоў мясцовай прамысловасці. На ёй было адзначана, што найлепшых паказчыкаў дасягнуў Бабруйскі гарпрамкамбінат: за кароткі тэрмін узноўлены тры млыны, скурзавод, мылаварная вытворчасць, арганізаваны швейная, ганчарная вытворчасць, бляшана-слясарныя майстэрні. Працаўнікі мясцовай прамысловасці Бабруйскай вобласці абавязаліся ў 1945 г. выпусціць прадукцыі на 3,9 млн. руб., павысіць прадукцыйнасць працы на 5%, дабіцца поўнага выкарыстання адпушчаных на будаўніцтва сродкаў. У мэтах паспяховага выканання плана нарада паставіла выклікаць на сацыялістычнае спаборніцтва працаўнікоў мясцовай прамысловасці Палескай вобласці [4].

У жніўні 1945 г. аблвыканкам абавязаў Бабруйскі гарадскі выканаўчы камітэт добраўпарадкаваць рынкі горада. Неабходна было іх агарадзіць, размясціць гандлёвыя памяшканні, абсталяваць крытыя сталы, адвесці памяшканні побач з рынкамі пад заезжыя двары калгаснікаў і інш. Для падтрымання грамадскага парадку прадугледжваліся наступныя захады: “а) устанавіць пасты міліцыі на рынках паўсядзённа; б) забараніць на тэрыторыі рынку выступленні спевакоў, гадалак, шарманшчыкаў, азартныя гульні; в) узмацніць барацьбу са спекуляцыяй і перакупніцтвамі на рынку” [5, арк. 227].

3 чэрвеня 1946 г. выканаўчы камітэт Бабруйскага гарадскога савета дэпутатаў працоўных прыняў рашэнне “Аб ахове садоў, сквераў, зялёных насаджэнняў горада Бабруйска”. Парушальнікі прыцягваліся да матэрыяльнай адказнасці – пры высечцы і пашкоджанні дрэў спаганяўся кошт страты – і адміністрацыйнай: штраф у памеры да 100 рублёў [6]. Неабходна адзначыць, што штраф быў даволі суровы. Напрыклад, месячны аклад байца пажарнай каманды ў той час складаў 200 рублёў у месяц, а прыбіральшчыцы і вартаўніка ў той жа камандзе – 150 рублёў [7, арк. 61]. З іншага боку, насельніцтва ў той час само актыўна ўдзельнічала ў азеляненні горада. Так у 1949 г. дзяржаўны зелянгас пасадзіў у Бабруйску 1300 дрэў, а сіламі жыхароў горада было пасаджана 3600 дрэў [8]. Амаль у тры разы больш!

З 1946 па 1949 гг. выпуск валавай прадукцыі прамысловасцю горада павялічыўся на 363%. Паводле афіцыйных звестак, ужо ў 1-м квартале 1949 г. прамысловасць Бабруйска дасягнула сярэднемесячнага ўзроўню развіцця вытворчасці, запланаванага па 5-гадоваму плану на 1950 г. На працягу 1946–1949 гг. было адноўлена і ўведзена ў дзеянне 107000 кв. м. жыллага фонду (камунальнага, ведамаснага, прыватнаўладальніцкага), пабудавана 2900 прыватных дамоў [9, арк. 1].

Адной з найважнейшых задач пасляваеннага адраджэння было наладжванне сістэмы адукацыі. Паколькі Бабруйск стаў абласным цэнтрам, то ў яго з’явілася новая функцыя – падрыхтоўка і павышэнне кваліфікацыі педагогічных кадраў.

Па рашэнні калегіі міністэрства асветы БССР у кастрычніку 1944 г. быў арганізаваны Бабруйскі інстытут удасканалення настаўнікаў. Галоўнымі задачамі інстытута былі: 1) павышэнне кваліфікацыі настаўнікаў і кіраўнікоў школ, гарадскіх і раённых аддзелаў народнай адукацыі; 2) вывучэнне і абагульненне лепшага педагогічнага вопыту ў працы настаўнікаў і школ Бабруйскай вобласці; 3) аказанне сістэматычнай дапамогі настаўнікам, райпедкабінетам і вясковым метадычным аб’яднанням у арганізацыі і правядзенні метадычнай работы [10, арк. 11].

Толькі за 1945 і 1946 гг. Бабруйскім інстытутам удасканалення настаўнікаў было падрыхтавана звыш 60 метадычных распрацовак (з іх 20 – па пачатковых класах), арганізавана тры выставы па навучальна-выхаваўчай рабоце школ вобласці. Выставачныя матэрыялы вобласці былі накіраваны

на рэспубліканскія з'езды настаўнікаў, якія праходзілі на працягу 1944/45 і 1945/46 навучальных гадоў. Дасланыя матэрыялы былі станоўча ацэнены міністэрствам асветы БССР. Метадычнымі семінарамі было ахоплены каля 1000 чалавек. Пры гэтым Бабруйскі інстытут удасканалення настаўнікаў не меў уласнага памяшкання, многія яго супрацоўнікі працавалі па сумяшчальніцтву, не было інтэрнату для педагогаў, якіх склікалі на курсы і семінары, адчуваўся востры недахоп метадычнай літаратуры [10, арк. 12–13].

У 1944 г. было адкрыта Бабруйскае педагагічнае вучылішча. Яго калектыву на першапачатковым этапе дзейнасці давялося працаваць у невыносна цяжкіх умовах. Найбольшыя складанасці выклікала тое, што ў адным будынку былой жаночай Аляксееўскай гімназіі, пабудаваным яшчэ ў 1906 г., размяшчаліся педагагічнае вучылішча і 5-я няпоўная сярэдняя школа. Зразумела, што ўзгадніць час заняткаў адначасова ў дзвюх навучальных установах было даволі цяжка. Наяўнасць своеасаблівага “двоеўладдзя” мела негатыўны ўплыў на настроі педагогаў. Напрыклад, пратакол пасяджэння педагагічнай рады вучылішча ад 6 снежня 1944 г. зафіксаваў такую думку (аўтарская арфаграфія захоўваецца): “Налічча 2-х дырэктараў адбіваецца на ўсёй рабоце. Няма ніякага парадку ні ў снабжэнні, ні ў выплаце зарплат, няма свету, халодна ў класах”. Кіраўніцтва вучылішча прызнавала наяўнасць цяжкасцяў, казала пра неабходнасць звяртацца за дапамогай у абласны адзел народнай адукацыі (аблана), але падкрэслівала, што “...за ўсе недахопы ў рабоце ўсё роўна адказвае настаўнік” [11, арк. 3].

Бабруйскае педагагічнае вучылішча было адным з буйнейшых у рэспубліцы па кантынгенту навучэнцаў. На пачатак верасня 1945 г. у ім навучалася 500 студэнтаў. Цікава адзначыць, што шмат яго выпускнікоў накіроўваліся па размеркаванні ў заходнія раёны Беларусі [12]. На аснове Бабруйскага педагагічнага вучылішча ў верасні 1949 г. быў арганізаваны Бабруйскі дзяржаўны настаўніцкі інстытут. Абласныя ўлады абяцалі падтрымліваць новаствораны інстытут, у прыватнасці выдзеліць 10 кватэр для выкладчыкаў, але, на жаль, гэтыя абяцанні засталіся не выкананымі. Нягледзячы на ўсе цяжкасці, Бабруйскі настаўніцкі інстытут да 1954 г. падрыхтаваў 815 настаўнікаў 5–7-х класаў для сямігадовых і сярэдніх школ [13, арк. 2].

Важнай складовай часткай культурнага жыцця адроджанага пасля вайны Бабруйска з'яўлялася дзейнасць абласнога драматычнага тэатра. Пытанне аб яго працы ўпершыню было разгледзена на пасяджэнні аблвыканкама 3 студзеня 1945 г. У матэрыялах да яго пратакола сказана, што “...нягледзячы на 6-месячнае існаванне тэатра, творчы калектыв апошняга не прыступіў да сур'ёзнай працы і не адкрыў да гэтага часу тэатральнага сезона...” [14, арк. 6]. Выходзіць, што тэатр быў адноўлены адразу пасля заканчэння акупацыі. Абласны выканаўчы камітэт вызначыў мерапрыемствы па яго далейшым развіцці і пастанавіў адкрыць тэатральны сезон у студзені 1945 г. Аднак на аднаўленне будынку тэатра першачаткова было выдзелена мала сродкаў, таму аблвыканкам 27 ліпеня 1945 г. прасіў ўрад – Савет народных камісараў БССР – павялічыць ліміты на 1945 г. па драмтэатру да 650 тыс. руб. [15, арк. 181].

29 красавіка 1946 г. адбылося абмеркаванне працы Бабруйскага абласнога тэатра, у якім удзельнічалі запрошаныя прадстаўнікі іншых тэатраў рэспублікі. Галоўная выснова, зробленая з абмеркавання: скончаны першы этап у жыцці калектыва – прынцыповае нараджэнне тэатра, але наперадзе яго чакае яшчэ шмат працы. Адзначана было таксама, што далей у Бабруйскі абласны тэатр будуць прыязджаць для пастановак буйныя майстры. Аднак, актуальным становілася пытанне пра яго творчае спаборніцтва з найстарэйшым тэатрам Беларусі – Дзяржаўным рускім тэатрам у Мінску [16, арк. 1–4].

У 1949 г. Бабруйскі абласны драматычны тэатр быў адным з буйнейшых у Беларусі. У яго глядацкай зале налічвалася 792 месцы. Больш умяшчальныя залы мелі толькі Дзяржаўны тэатр оперы і балета (1217) і Дзяржаўны рускі тэатр (956). Важным для таго часу было і тое, што Бабруйскі тэатр меў уласнае памяшканне. Тады нават Дзяржаўны рускі і Дзяржаўны яўрэйскі тэатры ў Мінску працавалі ў арандаваных памяшканнях. У той жа час сярод жыхароў Бабруйска тэатр, відаць, яшчэ не паспеў заваяваць шырокай папулярнасці. Для такой высновы дае падставу гадавая справаздача за 1949 г. планава-фінансавага аддзела камітэта па справах мастацтваў пры Савеце Міністраў БССР, у якой сказана, што даходы Бабруйскага тэатра склалі ў 1949 г. 183 тыс. руб. пры плане ў 264 тыс. руб. [17, арк. 1–1адв.].

Такім чынам, за перыяд пасляваеннага аднаўлення ў 1944 – 1950 гг. Бабруйск дасягнуў значных поспехаў ва ўсіх сферах грамадскага жыцця. Асаблівае значэнне для развіцця культуры ў горадзе мела станаўленне сістэмы адукацыі і адраджэнне мясцовага драматычнага тэатра, які набыў статус абласнога. На жаль, Бабруйску давялося быць абласным цэнтрам кароткі адрэзак часу. Аднак магчыма, што ў такой якасці ён можа быць зноў запатрабаваны ў гістарычнай перспектыве.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Памяць: Гіст. дакум. хроніка Бабруйска. – Мінск: Выш. шк., 1995. – 765 с.
2. Матэрыялы да пратаколаў пасяджэнняў Бабруйскага аблвыканкама (далей – Матэрыялы да пратаколаў...) // Бабруйскі дзяржаўны занальны архіў (БДЗА). – Ф. 254. – Воп. 1. – Спр. 18.
3. Усямерна развіваць мясцовую прамысловасць // Савецкая Радзіма. – 1944. – 25 лістапада. – С. 1.
4. Нарада работнікаў мясцовай прамысловасці // Савецкая Радзіма. – 1945. – 7 студзеня. – С. 4.
5. Матэрыялы да пратаколаў... // БДЗА. – Ф. 254. – Воп. 1. – Спр. 75.
6. Рашэнне выканаўчага камітэта Бабруйскага гарадскога Савета дэпутатаў працоўных ад 3 чэрвеня 1946 г. “Аб ахове садоў, сквераў, зялёных насаджэнняў г. Бабруйска” // Савецкая Радзіма. – 1946. – 16 чэрвеня. – С. 4.
7. Матэрыялы да пратаколаў... // БДЗА. – Ф. 254. – Воп. 1. – Спр. 19.
8. Бабруйск – абласны цэнтр // Савецкая Радзіма. – 1950. – 4 лютага. – С. 2.
9. Вынікі выканання пяцігадовага плана аднаўлення і развіцця народнай гаспадаркі Бабруйскай вобласці за 1946 – 1950 гг. // БДЗА. – Ф. 140. – Воп. 1. – Спр. 90.
10. Даведка аб Бабруйскім інстытуце ўдаскальвання настаўнікаў // БДЗА. – Ф. – 1161. – Воп. 1. – Спр. 4.
11. Пратаколы пасяджэнняў педагогічнай рады Бабруйскага педагогічнага вучылішча // БДЗА. – Ф. 795. – Воп. 1. – Спр. 2.
12. У Бабруйскім педагогічным вучылішчы // Савецкая Радзіма. – 1945. – 9 верасня. – С. 3.
13. Справаздача аб дзейнасці Бабруйскага дзяржаўнага настаўніцкага інстытута за 1953/54 нав. Год // БДЗА. – Ф. 1170. – Воп. 1. – Спр. 48.
14. Матэрыялы да пратаколаў... // БДЗА. – Ф. 254. – Воп. 1. – Спр. 72.
15. Матэрыялы да пратаколаў... // БДЗА. – Ф. 254. – Воп. 1. – Спр. 75.
16. Пратакол абмеркавання работы Бабруйскага абласнога тэатра ад 29 красавіка 1946 г. // Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 799. – Воп. 1. – Спр. 95.
17. Гадавая справаздача планаво-фінансавога аддзела Камітэта па справах мастацтваў пры Савецкім Міністраў БССР // НАРБ. – Ф. 799. – Воп. 1. – Спр. 219.